

UUTISIA JA TIEDOTETTAVAA - JULKAISU-ASIAA
SIHTEERIT TUTUIKSI - RETKIÄ JA TAPAHTUMIA

UHANALAISTEN LAJIEN SUOJELUTYÖSSÄ TOIMIVAN ASIANTUNTIJAVERKOSTON UUTISKIRJE

LENNINSIIPPI

TALVI
2006

TÄSSÄ NUMEROSSA

Sihteerit tutuiksi: Jari Ilmonen

Diptera-työryhmä
idän ihmeitä tutkimassa

Uudistuksia metsähallituksen
luontopalveluissa

Lintutyöryhmä perustettu

Runsaasti uusia julkaisuja

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

TOIMITTAJAN TERVEHDYS

Toinen Lenninsiipi on sitten paketissa! Vaikeinta tällä kertaa oli laatia tämä "pääkirjoitus" ilman, että siihen kertyvät kaikki maailman kliseet muun muassa ajan ihmeellisestä kulumisesta. Loppu sujuikin melkein itsestään – suuri kiitos kaikille kirjoittajille! Kasvitieteilijän pää on pyörällä, kun yrittää hahmottaa mitä kaikkea uhanalaisten ja puutteellisesti tunnettujen lajien tutkimuksessa parastaikaa tapahtuu. Uutta tietoa kertyy valtavasti erityisesti selkärangattomista ryhmistä, jotka tällä kertaa taisivatkin saada eniten palstatilaa. Eikä syyttä, onhan kysymyksessä jopa useampi kymmenen tuhatta lajia.

Joulukuussa istuin kuuntelemaan Suomen ympäristökeskuksessa pidetyn Luonnonsuojelubiologian päivän erinomaisen mielenkiintoista antia, jossa puheenvuoron saivat monet MOSSE-ohjelman rahoituksella puutteellisesti tunnettuja lajiryhmiä selvittävien hankkeiden tutkijat. Johdantoesityksessä Pertti Rassi yritti arvioida Suomessa tavattavien lajien kokonaismäärää. Vuoden 2000 uhanalaisuusarvioinnissa lajimäärän arveltiin olevan n. 43 000. Tämänhetkisten tietojen perusteella lajeja saattaisi olla noin 52 000. Tai sitten enemmän, sillä esimerkiksi sukkulamatojen moninaisuudesta meillä ei ole oikeastaan mitään käsitystä.

Eniten myötätuntoa ja parhaat naurut taisi herättää Seppo Huhtinen kertoessaan kotelosienitutkijan epätoivoa hipovasta työkentästä. Haluaisinpa nähdä sen karvakarhunsammalen karvan kärjessä elävän sienipahasen. Mielenkiinnolla odotan myös Internetin tarjoamia mahdollisuuksia lajien suojelun ja jopa määrittämisen apuna. Juha Siitonen kertoi valmisteilla olevasta yhteispohjoismaisesta hankkeesta, jonka tarkoitus on koota tiedot lahupuusta riippuvaisista lajeista tietokannaksi nettiin. Jännittävä oli myös Jyrki Muonan esittelemä määrittästyökalu, jonka avulla kovakuoriaiset voidaan tulevaisuudessa määrittää netin avulla. Tietoa tulee siis lisää, ja mikä parasta – yhä käyttökelpoisemmassa muodossa!

t. Terhi

(09) 4030 0746, terhi.ryttari@ymparisto.fi

Kuva: Terhi Rytteri

• SIHTEERIT TUTUIKSI • SIHTEERIT TUTUIKSI •

Jari Ilmonen vesihyönteisryhmästä

Kuka olet?

Olen Jari Ilmonen, koulutukseltani hydrobiologi ja toimin sivutoimisena vesihyönteisryhmän sihteerinä. Perheeseeni kuuluvat vaimo Mia, pian 3-vuotias Ainu ja vasta kolmekuinen pikkuveljensä Panu, joka myös Puttena tunnetaan. Asustamme tätä nykyä Karkkilassa vanhaa, alun perin Högforsin valimon työn tekijöille tehtyä puutaloa.

Vesihyönteiset ei ole varsinainen systemaattinen ryhmä – mitä kaikkea työkenttänne kattaa?

Ryhmämme poikkeaaakin muista eliötyöryhmistä tämän ekologisen lähestymistavan puolesta. Vesihyönteisiin kuuluvat mm. sudenkorennot, päivänkorennot, koskikorennot ja vesiperhoset, jotka kaikki ovat suhteellisen hyvin tunnettuja ryhmiä ja niitä harrastavia ihmisiäkin löytyy. Meillä on asiantuntemusta myös vesissä elävistä kovakuoriaisista ja luteista. Edellämämainituista ryhmistä kertyy noin 400 lajia. Lisäksi Suomessa elää erilaisissa vesissä ja kosteikoissa toistatuhatta eri sääskiheimoihin kuuluvaa lajia, mm. surviaissääsket (Chironomidae), mäkärät (Simuliidae) sekä koko joukko muita sääskiheimoja (Tipulidae, Limoniidae, Pediciidae, Cylindrotomidae, Ptychopteridae, Psychodidae, Dixidae ja Thaumaleidae). Näiden taksonomiassa, ekologiassa ja levinneisyydessä riittää vielä paljon selvitettävää.

Keitä vesihyönteisryhmään kuuluu ja miten ryhmä on toiminut?

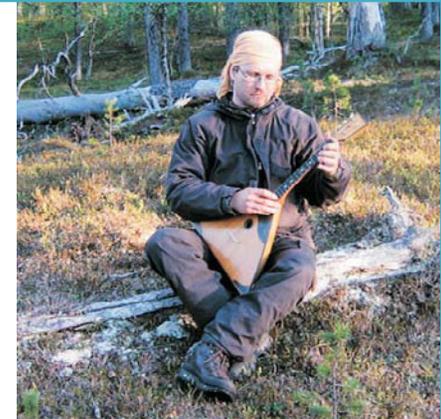
Vuonna 2002 perustetun työryhmän puheenjohtajana toimii tutkimuprofessori Kari-Matti Vuori (Oulun yliopisto/SYKE) ja jäseniä ovat Pauli Bagge, Heikki Hämäläinen, Kari Järventausta, Kalevi Kuusela, Timo Muotka, Lauri Paasivirta, Aki Rinne, Jukka Salmela, Eino Savolainen ja Pekka Valtonen – kaikki alallaan maan johtavia asiantuntijoita. Ryhmämme toiminta on toistaiseksi ollut pieni-muotoista, kokoonnumme pari kertaa vuodessa ja järjestämme silloin tällöin retkiä. Viimeksi retkeilimme kokouksen yhteydessä Karkkilassa toukokuussa 2005 uhanalaista etelänkoipikorria etsien.

Päättyösi tällä hetkellä on olla tutkija ...

Niin, työryhmäsihteerin tehtävät hoituvat muiden töiden ohessa, joten aikaa työryhmälle on niukasti. Suurin urakka on vuonna 2003 alkanut väitöskirja-projekti, jossa selvitan lähteiden vesihyönteis- ja sammalyhteisöjen rakennetta,

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11

niiden maantieteellistä vaihtelua sekä metsätalouden vaikutusta lähteikköihin ja niiden lajistoon. Osallistun myös SYKEssä käynnissä olevaan luontotyypin uhanalaisuuden arviointiin – parhaillaan työn alla on Suomen purojen uhanalaisuuden arviointi. Osallistun myös puutteellisesti tunnettujen lajien tutkimukseen selvittämällä Suomen mäkärälajistoa. Tämä viimeisin sekä erityisesti väitöskirjatyö on tuottanut ja tuottaa edelleen valtavasti uutta tietoa vesihyönteisistä, ja varsinkin niistä huonommin tunnetuista sääskiryhmistä – tähän mennessä on löytynyt jo satakunta Suomelle aiemmin tuntematonta, uutta lajia.

Taidepaussi maastoretellä Tsarmitunturin erämaassa, Inarissa kesäkuussa 2005. Kuva: Jukka Salmela.

Miten innostuit juuri näistä kansalaisten mielestä ikävistä sääskistä ja mäkäristä?

Vedet ja varsinkin purot ovat aina kiinnostaneet ja sitä myötä innostuin myös niiden eliömaailmasta. Mäkäristä kiinnostuin viitisen vuotta sitten. Nyt jo eläkkeelle jäänyt Kalevi Kuusela oli pitkään ainoa mäkärä tunteva asiantuntija Suomessa, joten uusiakin jo tarvittiin. Mäkärät ovat edelleen sen verran huonosti tunnettu ja toisaalta suppea ryhmä – koko Fennoskandiassa noin 70 lajia – että niistä voi lyhyessäkin ajassa saada paljon uutta tietoa irti. Toisaalta mäkärät ovat taksonomisesti erittäin haastava porukka, joten helpollakaan tässä ei pääse ja haastetta riittää. Suomelle uusia lajeja olen ehtinyt löytää puolen tusinaa muutamassa vuodessa ja Kalevi Kuuselan kanssa kokoamamme uusi Suomen mäkäräien lajilista lisäsi lajimäärää kolmanneksella. Uusista lajilöydöistäni kiinnostavimpia on Pohjois-Euroopalle uutena lajina keväällä 2004 muutamasta ojasta ja norosta Karkkilasta löytynyt mäkärälaji (*Simulium juxtracrenobium*), joka tunnettiin aikaisemmin vain Iso-Britanniasta

Työyhteisössäsi sinut tunnetaan vähän harvinaisemmasta harrastuksesta...

Siis kurkkulaulusta! Musiikkia olen harrastanut jo kauan, mutta jossakin vaiheessa kyllästyin ainaiseen kitaran rämpyttämiseen ja satuin kuulemaan radiosta kurkkulaulua – siitä se lähti! Keski-asiainen musiikki on kiinnostavaa ja kurkkulaulussa kiehtoo erilaisten äänien tuottaminen "luonnonsoittimella", siis kurkulla, pääkopan onteloilla ja oikeastaan koko kropalla. Tykkään myös käsillä värkkäämisestä ja perinteisten materiaalien työstämisestä. Olen kokeillut ja rakennellut muun muassa ns. primitiivisiä jousiaseita. ●

TERHI RYTTÄRI

• UUTISIA • UUTISIA • UUTISIA • UUTISIA •

Uudistuksia Metsähallituksen luontopalveluissa

Metsähallituksen luontopalveluiden organisaatio uudistui 1.1.2006 alkaen. Alueyksiköiden määrä väheni kuudesta kolmeen. Uudet alueyksiköt ovat Etelä-Suomen, Pohjanmaan ja Lapin luontopalvelut (kuva). Toiminnan ohjaus ja kehittäminen tehdään nyt neljässä prosessissa: **eräasiat, luonnon virkistyskäyttö, alueiden hallinta ja luonnonsuojelu**. Alueyksiköt ovat organisoituneet prosessien mukaisiin tiimeihin. Kullakin prosessilla on lisäksi valtakunnallinen ohjausryhmä ja -yksikkö.

Lajien suojeluun liittyvät asiat hoidetaan pääasiassa luonnonsuojelun prosessissa, jonka päällikkönä toimii Aimo Saano. Ohjaus- ja alueyksiköihin on nimitetty lajien suojelun kehittämisen ja ohjauksen asiantuntijat:

Ohjausyksikkö (valtakunnallinen kehittäminen ja ohjaus)
Heikki Eeronheimo, Rovaniemi

Metsähallituksen uudet alueyksiköt 1.1.2006 lähtien:

Etelä-Suomi
Antti Below, eläimet, Tikkurila
Terhi Korvenpää, kasvit ja sienet, Turku

Pohjanmaa
Ari Rajasärkkä, eläimet, Oulu
Anne Jäkäläniemi (sij. Tiina Laitinen 28.2.2006 asti), kasvit ja sienet, Kuusamo

Lappi
Pekka Sulkava, eläimet, Hetta
Päivi Paalamo, kasvit ja sienet, Rovaniemi

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

Uudistuksen myötä lajien suojelun kehittäminen sai jonkin verran lisävoimavaroja: aiemmin ohjausyksikössä ei ollut erikseen nimettyä lajien suojelun asiantuntijaa. Metsähallituksen lajisuojelutehtäviin kuuluvat uhanalaisten ja muiden erityisten lajien suojelu, hoito ja seuranta hallinnoimillaan suojelu- ja metsätalousalueilla sekä suojelukohteiden lajistoseelvitysten tekeminen. Lisäksi Metsähallitus koordinoi eräiden lajien valtakunnallisia seurantoja ja edistää niiden suojelua. Vuonna 2004 lajisuojelun tehtäviin käytettiin luontopalveluissa noin 24 henkilötyövuotta, joka oli noin 5 % luontopalvelujen kokonaistyöpanoksesta. Vuoden 2005 tietoja ei tätä kirjoittaessa ollut vielä käytössä.

Lajisuojelutyössä on keskeistä yhteistyö eri toimijoiden kanssa. Metsähallituksen sisällä tärkein yhteistyötaho on tietysti metsätalous. Alueelliset ympäristökeskukset, Suomen ympäristökeskus, eliötyöryhmät, luonnontieteelliset museot ja yliopistot ovat keskeisimmät yhteistyötahot Metsähallituksen ulkopuolella. Harrastajien merkitys uusien esiintymien löytämisessä ja seurantojen tekemisessä on hyvin suuri. Useissa eliötyöryhmissä on mukana edustaja Metsähallituksesta. Metsähallituksen lajisuojeluun liittyvissä tehtävissä kannattaa olla yhteydessä heihin ja yllä mainittuihin asiantuntijoihin (sähköposti: etunimi.sukunimi@metso.fi).

HEIKKI EERONHEIMO, Metsähallitus, Luontopalvelut

RETKIÄ & TAPAHTUMIA • RETKIÄ & TAPAHTUMIA

Eliötyöryhmille ja ympäristöhallinnon uhanalaisvastaaville tarkoitettu yhteinen seminaari pidetään 15.11.2006 Suomen ympäristökeskuksessa

Tilaisuuden aiheena ovat lajiensuojelun ajankohtaiset asiat, erityisesti tuleva uhanalaisuusarviointi, sen aikataulu, kriteerit ja dokumentointi. Kaikista eliötyöryhmistä toivotaan monipäistä edustusta paikalle! Kutsut ja tarkempi ohjelma lähetetään myöhemmin.

"MOSSE loppusuoralla - Monimuotoisuuden tutkimusohjelman (2003-2006) tulokset" -seminaari Espoon Hanasaareissa 4.-6.9.2006

Kolmipäiväisen seminaariohjelman ensimmäisenä päivänä esitellään mm. Puutteellisesti tunnettujen metsälajien tutkimusohjelman tuloksia. Alustava seminaariohjelma tulee nähtäville Maa- ja metsätalousministeriön verkkosivuille helmikuussa 2006.

Temnostoma angustistriatum - harvinainen kukkakärpänen.
Kuva: Tero Piirainen.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

Diptera-työryhmän kesäretki 2005 – idän ihmeitä tutkimassa

Suokumaa, Kuurmanpohja, Salo-Issakka ja Anola ovat rajaseudun kyliä Joutsenossa ja Imatralla. Silti tämä tarina ei kerro talvi- eikä jatkosodan tapahtumista. Paikat ovat lähes legendaarisia muusta syystä – ainakin erään harrastajajoukon mielissä. Kulmakunta on tullut tunnetuksi hyönteisharrastajien keskuudessa siitä, että sinne mennään etsimään ”idän ihmeitä”. Se tarkoittaa lajeja, jotka kenties elävät valtavalla alueella Uralille tai mahdollisesti Vladivostokiin asti, mutta eivät vielä ole saaneet jalansijaa Suomesta. Ei ”Salpalinjan” länsipuolelta ainakaan.

Ennen sotia hyönteistutkijoiden ja -harrastajien mielenkiinto kohdistui tällä suunnalla edemmäs kaakkoon. Sen ajan julkaisuista ja kokoelmista löytyy tiedot keräilystä Sortavalan alueella ja Karjalan kannaksella. Alueluovutusten jälkeen retkeiltiin Virolahdella tai hieman pohjoisempana Kiteen-Tohmajärven lehto-alueilla. Vasta kun tieto Joutsenon ja Imatran seudun uusista löydöistä levisi paikallisilta perhosharrastajilta koko harrastajakunnalle, osasivat ohikulkijatkin poiketa 6-tieltä ”keräilymestoille” juuri tällä kohtaa.

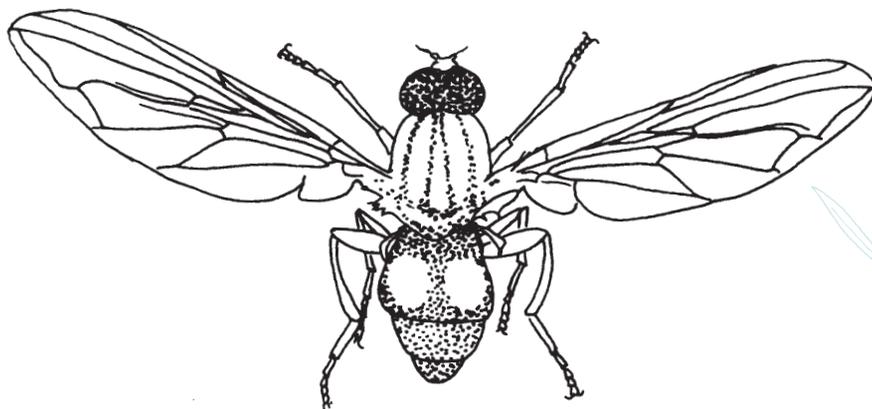
Suomessa kärpäs- ja sääskilajiston tutkimus ehti elää hiljaiseloa jo jonkin aikaa. Uusi nousu koitti vasta vuosituhaten vaihteessa. Siksi mm. tämä kaakkoinen kolkka on kaksisiipislajiston suhteen vielä suhteellisen heikosti tunnettu. Erityisesti, kun ottaa huomioon millaista lajien ekspansiota viime vuosina on koettu. Diptera-työryhmässäkin tuumattiin, että olisipa korkea aika käydä tutkimassa tätä seutua, jotta saadaan yleiskatsaus alueen kaksisiipislajistoon, sekä mahdollisesti löytää jokunen maalle uusi lajikin.

Matkan ajankohdaksi valittiin kesäkuun alkupuoli 10.–13.6.2005. Jo ensimmäiset matkapäivät olivat sään osalta suotuisia. Hikinen automatka katkaistiin poikkeamalla keräilemään muutamille aiemmin tunnetuille kohteille. Luumäellä sijaitsevalle Pajarin kedolle (6755:514) tehty lyhyt visiitti oli tuottoisa. Antti Haarton tallettamista kukkakärpäisistä löytyi yksi yksilö lajia *Platycheirus aurolateralis*. Havainto oli hämmästyttävä, sillä se on lajista toinen Suomesta, ja ensimmäinen havainto on sentään Utsjoelta saakka!

Perillä Joutsenossa pitkän viikonlopun majoituspaikaksi oli valittu majatalo Karjalan portti. Rauhalliset majoitustilat yhteistiloineen olivat juuri sopivat tällaiselle seurueelle. Majatalossa samaan aikaan olleet sukujuhlat eivät häirinneet keskittymistä vaativaa preparointi- tai määritystyötä, sen enempiä kuin henkeviä keskusteluja retken aihepiiristä. Pääinvastoin suhtautuminen oli molemmin puolin suvaitsevaista.

Ensimmäisinä päivinä keskityimme Joutsenon lähitienoon kohteisiin. Kohteita olivat mm. Riikanmaan luonnonsuojelun vanhan metsän alue (6776:591) ja suuri hakkuualue Perä-Meltolassa (6782:591). Erityisesti Riikanmaan lajisto yllätti positiivisesti. Laajahkolla alueella on runsaasti lahoa haapaa ja muita puulajeja niin pystypuina kuin maassakin, joten erityisesti lahopuissa eläviä kaksisiipisiä oli odotettavissa. Jo muutamassa tunnissa saatiin kerättyä kelpo otos alueen lajistosta. Lahopuulajistosta Jere Kahanpää tallensi yhden yksilön *Xylophagus kowarzi* -puukärpästä (uhanalaisuusluokka VU). Lahopuiden mahlassa tai pihkassa eläviä *Brachyopa*-kukkakärpäsiä tavattiin useita lajeja: yleisen *B. testacea* -lajin lisäksi *B. dorsata* ja *B. pilosa*. Lisäksi lähisukuun kuuluvasta *Hammerschmidtia ferruginea* -lajista saatiin useita havaintoja.

Varsinainen yllätys Riikanmaan havainnoista paljastui vasta retken jälkeen, kun Sakari Kerppola tarkasti tallettamiaan yksilöitä, jolloin yksi hänen *H. ferruginea* -yksilöksi luulemansa paljastuikin maalle uudeksi *Brachyopa*-lajiksi. Kyseessä on suvun suurin edustaja *Brachyopa vittata* (piirroskuva ohessa Jari Flinckin valokuvan perusteella). Ulkomaisten tietojen mukaan laji esiintyy

Brachyopa vittata

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11

vanhoissa kuusimetsissä. Toukka elänee kuusen pihkassa, sillä toukkia on ulkomailta löytynyt vanhoista kuusen kannoista, kaarnan alta. Muista kuin lahopuiden lajeista löydettiin paikalta mm. *Alophora hemiptera* -laji, jonka kirjoittaja tallensi koiranputken kukinnolta. Merkillisen näköinen loiskärpänen loisii suurikokoisilla luteilla, ja siitäkin tunnetaan Suomesta vain tusinan varren havaintoja Etelä- ja Itä-Suomesta.

Perä-Meltolan kohde oli erittäin hieno vanhan metsän kohde järeine haapoinneen. Nimenomaan oli siis ollut ennen saapumistamme. Paikalle tultuamme huomasimme, että useamman hehtaarin vanha metsä oli laitettu lappeelleen ja viety pois. Muutamaa pystyyn jätettyä haapaa lukuun ottamatta muut oli pilkottu metrisiksi haloiksi ja pinottu siististi hakkuun reunalle. Siinä sitä oli viitisenkymmentä mottia ensiluokkaista järeää lahovikaista haapaa – tosin erilaisessa muodossa kuin missä luonnonystävä ne haluaisi nähdä. Myös hakkuu-alueelta löytyneet valtavat haavan kannot kertoivat millaisesta metsästä oli ollut kyse. Keräilypaikalle osunut paikallinen kertoi, että ”luonnonsuojelijoilla” ja maanomistajalla oli kuulemma ollut erilaiset käsitykset liito-oravan esiintymisestä metsässä ja erityisesti siitä, minkälainen tulevaisuudenkuva metsää odotti. Maanomistaja ratkaisi näkemyserot omalla tavallaan.

Jotain Perä-Meltolastakin silti löytyi: *Temnostoma angustistriatum* on harvinainen kukkakärpänen, joka lenteli usean yksilön voimin aluetta kiertävän puron varressa. Koska lajia havaittiin retken aikana useasta muustakin paikasta, se lienee alueella yleisempi kuin muualla Suomessa. Toukkana laji elää muiden *Temnostoma*-lajien tavoin kosteaan maahan tai veteen joutuneessa lahossa lehtipuuaineksessa. Kaikkein parhaiten laji viihtyy puussa, joka muistuttaa olomuodoltaan lähinnä vettynyttä pesusientä.

Idän ihmeistä puhuttaessa, retken aikana tuulet suosivat vaeltavien lajien kulkeutumista kaakon suunnasta Suomeen. Kun lämmin puhuri käy oikeasta suunnasta, lennähtävät vaeltajat Suomeen aina Etelä-Venäjän aroilta asti. Ja lämpöä oli tälläkin kertaa riittävästi, helleraja ylittyi useana päivänä. Itse retken aikana vaeltavien hyönteislajien määrä ei kuitenkaan juuri kiinnittänyt huomiota. Joitakin vaeltajiksi tiedettyjä lajeja toki havaittiin, kuten *Eriozona syrphoides* -kukkakärpänen. Sen sijaan esimerkiksi perhoslajistossa ei juuri vaeltajia näkynyt.

Toiseksi viimeisenä retkipäivänä näytti siltä, että sää muuttuu hetkellisesti sateiseksi. Niinpä siirryimme päiväksi 6-tietä satakunta kilometriä pohjoiseen, Saaren ja Kesälahden kuntiin keräilemään.

Monet saattavat tuntea Kesälahden Pivankan mainospuheiden mukaisena 130-paikkaisena pihviravintolana ja Esso-huoltamona. Hyönteisharrastajat sen sijaan tuntevat Pivankan siitä, että paikalla sijaitsee yksi seudun hienoimmista niityistä. Tälläkin kertaa sieltä löytyi jotain mainittavaa. Erityisesti artisokalla, mahdollisesti myös ohdakkeilla, toukkana elävää kukkakärpästä *Cheilosia vulpinaa* ei ennestään oltu Suomesta havaittu. Retken yhteydessä löytyi useita yksilöitä, myöhemmin myös muualta Suomesta. Artisokkaa löytyy Pivankassa lähinnä ruokapöydästä, joten on luultavaa että kyseessä on nimenomaan jostain kauempaa tullut vaeltaja. Mahtaako laji sopeutua Suomeen pysyväksi lajiksi, se jää nähtäväksi.

Toinen erinomainen keräilypaikka oli Saaren kunnan korkea kirkonmäki (6840:646). Paikalle on helppo löytää ilman GPS-paikannintakin, sillä kookas maamerkki, punatiilinen kirkko näkyy kauas. Kirkonmäen ympäristössä keräilimme monenlaista kaksisiipistä. Loiskärpäsistä mainittavin oli kullankirjava laji, jonka loiskärpässpesialisti Jaakko Pohjoismäki määrittä lajiksi *Carcelia bombylans*. Havainto on toinen Suomesta. Huonommaksi ei jäänyt Jere Kahanpää, joka talletti yhden yksilön ruutukärpästä *Sarcophaga lasiostyla*, joka on maalle uusi laji. Tosin tämänkin havainnon – kuten kaikkien tosiharvinaisuuksien – pitää vielä mennä läpi dipteratyöryhmän ”rareiteetikomitean” tiukasta siivilästä, ennen asian lopullista varmennusta.

Yksi retken viimeisistä keräilykohteista oli Anolan keto (6775:581) Joutsenossa. Itse keto oli vielä kesäterässä. Olimme kuivan keldon parhaaseen hyönteisseasonkiin nähden hieman etuajassa. Onneksi alueen reunalle oli, kuin meitä varten, tuotu suuri pino järeitä haapatukkeja (alkuperä tuntematon) jotka olivat juuri sopivassa lahovaiheessa. Pinolta löytyi lentelemässä useita lahopuiden kukkakärpäsiä: *Brachyopa pilosa*, *Hammerschmidtia ferruginea* ja *Sphagina sibirica*. Kovakuoriaisiakin pinolla liikuskeli, haapajäärä *Xylotrechus rusticus* jopa runsaana. Keräilimme näytekysilöitä puupinon lajeista, sillä mäntykankaalle tuotujen haapatukkien populaatiot olivat joka tapauksessa tuhoon tuomittuja. Lähimpiin haapametsiin oli matkaa sentään useita kilometrejä.

Viimeisenä paikkana ennen kotimatkaa lähtöä, käytiin pienellä porukalla vielä Kuurmanpohjan tien varressa kivenheiton päässä rajavyöhykkeeltä. Päivän jo kääntyessä iltaan talletti kirjoittaja pihlajan kukalta pariskunnan punaisia kukkajääriä. Kyseessä eivät olleetkaan ne kaikkein yleisimmät lajit, vaan erittäin harvinainen ja uhanalainen (EN) verijäärä *Nivellia sanguinosa*. Lajista tunnetaan viime vuosilta vain kaksi havaintoa Suomesta, edellinenkin oli retkelle osallistuneen dipteristin, Pauli Baggen havainto Muuramesta Keski-Suomesta.

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11

Pieneliöt etsimässä Joutsenon Anolan niityllä. Haavimiehet vasemmalta oikealle: Sakari Kerppola, Antti Haarto, Jaakko Pohjoismäki, Jere Kahanpää ja Pekka Pohjola. Kuva: Tero Piirainen.

Luonnonmaantieteellisesti liikuimme retken aikana kolmen maakunnan alueella, Etelä-Karjalan, Etelä-Savon ja Pohjois-Karjalan. Tosin on edelleen hieman epäselvää, että milloin minkäkin maakunnan aluella oltiin. Syynä on se, että vielääkään ei ole päästy yksimielisyyteen luonnontieteellisten seurojen kesken, missä maakuntien rajat tällä seudulla oikein kulkevat. Eiköhän nyt olisi aika sopia tuo asia, jotta jo ensi kesänä tietäisi mitä etiketteihin ja muistiinpanoihin kirjoittaisi. Tiedolle olisi käyttöä, sillä varmaan tulee ”mestoille” palattua, idän ihmeitä ihmettelemään. ●

TERO PIIRAINEN

Diptera-työryhmän
kesäretki 2005

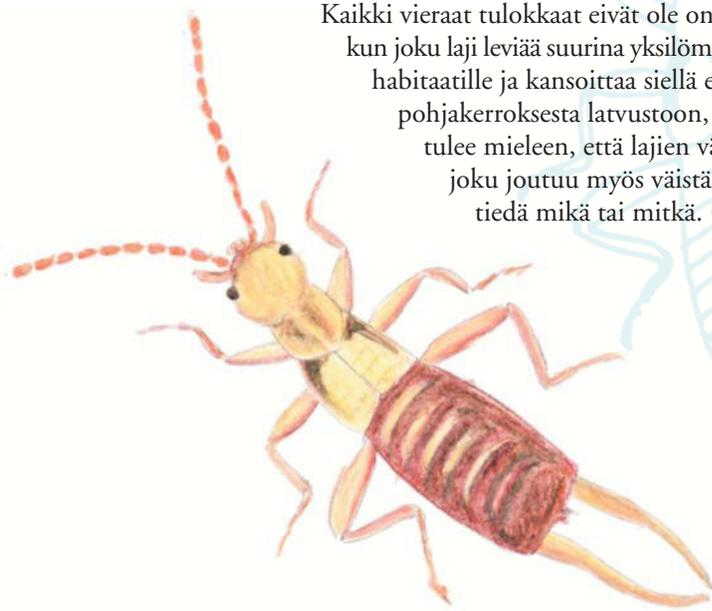
Viekö pensaspihtihäntä jonkun kodin?

Uusien tulokaslajien leviäminen puhuttaa luonnontieteilijöitä. Suurin uhka on sellaisilla ekosysteemiin alunperin kuulumattomilla lajeilla, joiden leviäminen uusille alueille on ihmisen aikaansaannosta. Kymmenkunta vuotta sitten Ruotsissa alettiin seurata alkujaan keskieurooppalaisen pensaspihtihännän (*Apterygida media*) leviämistä kohti pohjoista. Ja niin kävi, että laji löysi lopulta tiensä myös Ahvenanmaalle. Pensaspihtihäntä on täysin lentokyvytön laji, joten on erittäin todennäköistä, että se kulkeutuu uusiin maisemiin liikenteen mukana. Ilmaston lämpeneminen taas on mahdollistanut tämän eteläisen lajin pysyvän asettumisen pohjoisille leveysasteille.

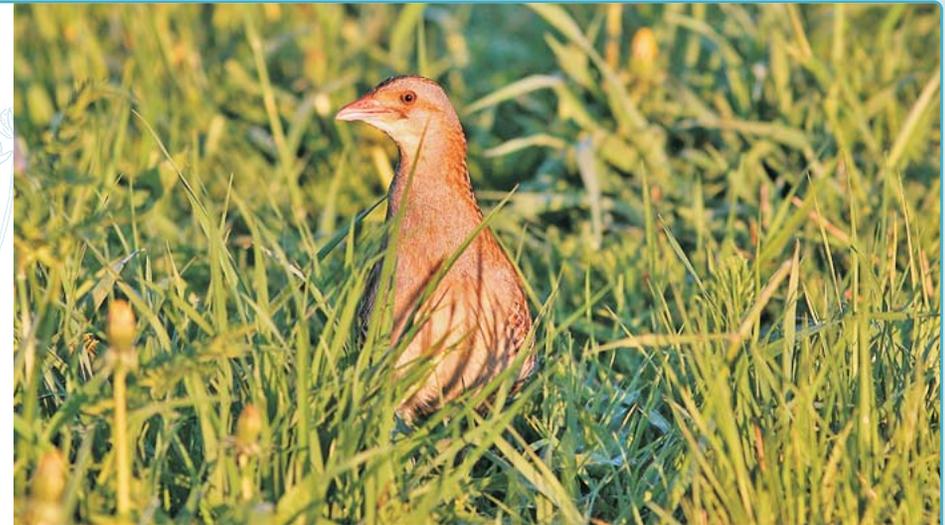
Vaikka monien uusien lajien leviäminen on nopeaa, niin vain harva laji on kyennyt leviämään ja asuttamaan uusia ympäristöjä yhtä tehokkaasti kuin pensaspihtihäntä. Vain muutama vuosi sitten Ahvenanmaalle jalkautunut laji oli jo kesällä 2004 varsin yleinen. Kiertely Ahvenanmaalla viime kesänä osoitti, kuinka hyvin tämä "opportunisti-omnivori" pärjää ja on levinnyt käytännössä jo kaikkialle Ahvenanmaalla. Auottaessa jalavan latvustoissa kirvojen muodostamia lehtikääröjä, yleisin vastaantulija oli pensaspihtihäntä. Samoin pihtihäntä oli lähestulkoon jokaisella neliometrillä pähkinälehtojen karikkeessa. Lisäksi niihin törmäsi käytännössä kaikkialla, missä sattui haavimaan pensaskerrosta.

Kaikki vieraat tulokkaat eivät ole ongelmallisia. Mutta, kun joku laji leviää suurina yksilömäärinä näin monelle habitaatille ja kansoittaa siellä elinympäristöjä pohjakerroksesta latvustoon, niin epäilemättä tulee mieleen, että lajien välisessä kilpailussa joku joutuu myös väistämään. Vielä emme tiedä mikä tai mitkä. ●

PETRI AHLROTH

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9
- 10
- 11

Ruisräätäkin pesimäkanta romahti Suomessa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä lähes kymmenesosaan. Viime vuosina ruisräätäkkiä on ilahduttavasti runsastunut. Kuva: Antti Below.

Lintutyöryhmä perustettu

Eliötyöryhmäverkosto täydentyy helmikuussa 2006, kun lintutyöryhmä pitää aloituskokouksen Suomen ympäristökeskuksessa. Työryhmään kuuluvat alkuvaiheessa Antti Below, Martti Hario, Esa Lehikoinen, Teemu Lehtiniemi, Markku Mikkola-Roos, Ari Rajasärkkä, Juha Tiainen, Jari Valkama ja Risto A. Väisänen. Työryhmä voi myöhemmin kutsua lisäjäseniä.

Työryhmän päätehtävänä on uuden uhanalaisuusarvioinnin toteuttaminen. Sitä valmistellaan keräämällä yhteen tiedot kaikista Suomessa vakituisesti pesivistä linnuista. Lintujen osalta arviointi on helpompaa kuin muiden eliöryhmien kohdalla, koska lähes kaikista lajeista saadaan riittävät tiedot arviointia varten ja lisääntyvien yksilöiden määrätkin ovat melko tarkkaan tiedossa.

Vuonna 2005 valmistuneen Suomen biodiversiteettiohjelman (kausi 1997-2005) arviointityön yhteydessä tehtiin asiantuntija-arvio uhanalaisten lintujen määrästä vuonna 2010. Tarkastelussa oli mukana 253 lajia, joista 40 arvioitiin uhanalaiseksi ja yksi hävinneeksi vuonna 2010. Uhanalaisten lajien määrä kasvaa tämän arvion mukaan vuoden 2000 arviosta peräti kahdeksalla lajilla (25 %) ja valtaosa näistä olisi maatalousympäristön lajeja. Lintutyöryhmän työ paljastaa kuinka hyvin tämä ennuste pitää paikkansa. ●

MARKKU MIKKOLA-ROOS

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

Pistiäistyöryhmän kuulumisia

Pistiäistyöryhmän puheenjohtajana jatkaa Gergely Várkonyi ja sihteerinä Reima Leinonen Kainuun ympäristökeskuksesta. Työryhmään saatiin täydennystä vuonna 2005, kun Riikka Kaartinen ja Ilkka Teräs kutsuttiin mukaan toimintaan. Tällä hetkellä meitä on yhteensä 12 jäsentä. Kokoonnumme neljä kertaa vuodessa; kesäkokous pidetään kenttäretken yhteydessä. Kesällä 2005 kenttäretkemme suuntautui Nauvon Seiliin ja ensi vuonna on suunnitelmassa Taipalsaari ympäristöineen.

Erityisesti suojeltavien lajien esiintymiä on tarkistettu kesällä 2005 etukäteissuunnitelmien mukaisesti. Pistiaistyöryhmän nettisivut avautuvat vuoden 2006 alkupuolella SYKE:n eliötyöryhmäsivuilla. Valmistaudumme osaltamme uuteen uhanalaisarviointiin ja pyrimme lisäämään arvioitavien lajien määrää. Työsarkaa tulee riittämään, koska liki 6000 lajista on arvioitu vain murto-osa.

Viime aikoina olemme mm. tutkineet koloissa pesiviä myrkkypistiäisiä ja niiden loisia ripustamalla maastoon reikiä täyteen porattuja koivupölkkyjä. Pölkkyihin pesivien pistiaisten annetaan talvehtia ja keväällä määritetään niistä kuoriutuvat isäntä- ja loislajit (ks. valokuva).

Viereisessä kuvassa tutkimuspölkky kutsuvine reikineen odottamassa pistiaisiä pesimään, Paltamon Melalahti. Valokuva: Reima Leinonen. •

REIMA LEINONEN

WWW • VERKOSSA • WWW • VERKOSSA • WWW

Uudet kotisivut avattu!

Hemiptera-ryhmä:

<http://users.utu.fi/veirinne/tyoryhma/tyoryhma.htm>

WWW-sivuillamme sijaitsevat alueellisesti uhanalaisten lajien taulukot on muutettu käyttäjäystävällisemmiksi. Etusivu osoitteessa: **www.ymparisto.fi**

> **Luonnonsuojelu** > **Lajien suojelu** > **Uhanalaiset lajit** >

Alueellisesti uhanalaiset lajit

(suora linkki: **<http://www.ymparisto.fi/default.asp?node=8801&lan=fi>**)

Luonnonsuojeluasetuksen uudistaminen päätökseen

(lähde: Ympäristöministeriön tiedote 17.11.2005)

Valtioneuvosto päätti 17.11.2005 luonnonsuojeluasetuksen muutoksesta, jolla muun muassa saatettiin ajan tasalle luettelot rauhoitetuista, uhanalaisista, erityisesti suojeltavista sekä EY:n luontodirektiivin liitteeseen IV kuuluvista lajeista. Uudistetun luonnonsuojeluasetuksen mukaisia uhanalaisia lajeja on Suomessa yhteensä 1410, joista erityisesti suojeltavia lajeja on 608. Uhanalaisten lajien määrä kasvoi vuoden 1997 asetukseen verrattuna 110 ja erityisesti suojeltavien lajien määrä 123 lajilla. Lajeja on sekä lisätty että poistettu listoilta. Uhanalaisten eliölajien luettelon muutokset perustuvat pääosin vuoden 2000 uhanalaismietintöön. Asetuksen valmistelun yhteydessä uhanalaisuuden arviointia on edelleen tarkistettu tämän jälkeen kertyneen uusimman tiedon pohjalta.

Suurin osa uhanalaisten lajien luetteloon lisätyistä lajeista on perhosia ja kovakuoriaisia. Erityisesti suojeltaviin lajeihin on tullut lisää myös putkilokasveja ja pistiäisiä. Linnuista uusia uhanalaisiksi luokiteltavia lajeja ovat lapinsirri ja kirjokerttu. Luettelosta poistettavan tuulihaukan kanta puolestaan on niin vakaa, että sitä ei enää luokitella uhanalaiseksi. Uusia uhanalaisia ovat myös rantakäärme ja kalalajeista rantaneula. Lajien suojelussa tunnetuiksi tulleet saimaannorppa, liito-orava, valkoselkätikka ja merikotka ovat edelleen asetuksen liitteissä uhanalaisina lajeina, vaikka suojelutoimet ovatkin parantaneet niiden elinoloja.

Rauhoitettujen kasvilajien luettelosta poistetaan seuraavat kasvilajit: sinivuokko, kevätesikko, imikkä, näsiä, tyrni sekä puumainen ja pylväsmäinen kataja. Nämä lajit ovat aikaisemmin olleet poikkeussäännösten nojalla osittain rauhoitettuja, vain niiden kerääminen myyntiin on ollut kielletty. Vanhan asetuksen poikkeussäännökset eivät ole sopuisoinnussa nykyisten luonnonsuojelusäännösten kanssa vaan kaupanpitämisen kieltäminen olisi ollut mahdollista vain rauhoittamalla kyseiset lajit kokonaan. Tämä ei ollut ympäristöministeriön mielestä perusteltua, koska kyseiset lajit ovat varsin yleisiä.

EY:n luontodirektiivin liitteeseen IV otettiin EU:n laajentumisen yhteydessä eräitä uusia lajeja, joita esiintyy myös Suomessa. Liitteen IV lajit edellyttävät tiukkaa suojelua, johon kuuluu muun muassa lajien lisääntymis- ja levähdys-

Kuva: Terhi Rytteri

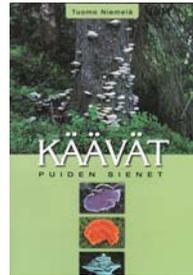
paikkojen hävittämisen ja heikentämisen kieltö. Luonnonsuojeluasetuksen kyseiseen liitteeseen lisätään kimolepakko, lampisiippa, pikkulepakko ja vaivaislepakko, pyöriäinen, perhosista luhtakultasiipi, kovakuoriaiset kaskikeiju ja korpikolva sekä kirjojokikorento. Edellä mainitut neljä uutta hyönteislajia lisätään myös rauhoitettujen eläinlajien luetteloon. Muut luontodirektiivin liitteeseen IV lisätyt lajit ovat jo aikaisemmin olleet Suomessa rauhoitettuja.

**Luonnonsuojeluasetus muutoksineen ja liitteineen verkossa:
www.finlex.fi/fi/laki/smur/1997/19970160**

JULKAISUASIAA • JULKAISUASIAA • JULKAISUASIAA

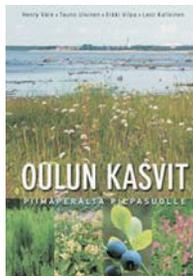
Tuomo Niemelä 2005:
Käävät, puiden sienet
– **Norrinia 13:1-320.**

Käävät ovat puilla eläviä sieniä. Jotkut lajit lahottavat eläviä puuta, toiset elävät kuolleella puuaineksella. Eräät elävät sienijuurina puiden juuristoissa. Suomesta tunnetaan 230 kääpälajia, joiden tunnistamista helpottamaan on nyt saatavilla määrityskaavoin ja upein valokuvin varustettu opaskirja. Kirjassa esitellään myös 11 sellaista lähialueillamme elävää lajia, joiden löytyminen myös Suomesta on mahdollista – kuka nappaa kunnian ensimmäisestä uudesta löydöstä? Myynti Luonnontieteellisen keskusmuseon kasvimuseo Helsingin Kaisaniemessä, hinta pehmeäkantisena 25 euroa ja kovakantisena 35 euroa.

Henry Väre, Tauno Ulvinen, Erkki Vilpa ja Lassi Kalleinen 2005:
Oulun kasvit – Piimäperältä Pilpasuolle
– **Norrinia 11:1-512.**

Kaupunkikasvioittemme (mm. Helsinki ja Vantaa) erinomaiseksi jatkoksi julkaistiin kesäkuussa 2005 kirja Oulun kasveista. Kaikkiaan Oulusta mainitaan lähes 1400 kasvilajia, lajinsisäistä yksikköä ja risteymää. Yksityiskohtaisemmin kirjassa esitellään lähes 600 kasvia levinneisyyskarttoineen ja valokuvineen. Kasviesittelyt on ryhmitelty elinympäristöjen mukaan, joten esimerkiksi Perämeren rantojen, Oulun kaatopaikkojen tai vaikkapa lintujen ruokintapaikkojen kasvistosta saa kerralla hyvän käsityksen. Upeat valokuvat ja silmää miellyttävä ulkoasu houkuttelevat tarttumaan kirjaan senkin jälkeen, kun sille on jo valittu paikka kirjahyllystä! Myynti Helsingissä Luonnontieteellisen keskusmuseon kasvimuseo ja Oulussa Luontokauppa Oulu, Hallituskatu 11, luontokauppa@luontokauppaoulu.com, hinta 37 euroa.

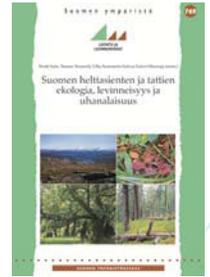
Pertti Salo, Tuomo Niemelä, Ulla Nummela-Salo ja Esteri Ohenoja (toim.) 2005:

Suomen helttasienten ja tattien ekologia, levinneisyys ja uhanalaisuus

– **Suomen ympäristö 769:1-526.**

Verkossa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=159350&lan=fi>

Monien eliöryhmien uhanalaisuuden arviointia on hankaloittanut ajantasaisten lajiluetteloiden puute. Helttasienten ja tattien osalta tähän ongelmaan on saatu huomattava parannus lokakuussa 2005 ilmestyneen yli 500-sivuisen tietopakettin myötä. Uuteen julkaisuun on koottu uusimpaan taksonomiseen tietoon perustuvat helttasienten ja tattien lajiluettelot. Lisäksi laajoihin taulukoihin on koottu tiedot lajien levinneisyydestä ja yleisyydestä eliömaakunnittain. Lajien ekologiasta, elinympäristöistä ja elintavoista on myös kuvaukset. Johdanto-osassa esitellään yleisemmin mm. sienten käytön historiaa, sienimyrkkyjä ja myrkkysieniä, sienten ekologiaa ja elintapoja sekä annetaan ohjeita sieninäytteiden keräämisestä ja tallentamisesta. Työn perusteella Suomen helttasienten ja tattien lajimääräksi tuli 1702 lajia, joista puutteellisesti tunnettuja on edelleen 455 lajia. Puutteellisesti tunnettujen lajien määrä putosi vuoden 2000 uhanalaisuusarviointista yli sadalla lajilla, mutta vielä riittää sienitutkijoille työsarkaa! Myynti Edita Publishing Oy, hinta 31 euroa.

Stella From (toim.) 2005:

Paahdeympäristöjen ekologia ja uhanalaiset lajit

– **Suomen ympäristö 774:1-86.**

Verkossa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=146466&lan=fi>

Vuonna 2003 järjestetyn eliöryhmien yhteisen seminaarin aiheena oli paahdeympäristöt ja niiden uhanalaiset lajit. Tilaisuuden esitysten pohjalta kirjoitetut artikkelit on nyt koottu yksiin kansiin. Julkaisussa esitellään luontaisten paahdeympäristöjemme ekologiaa ja kasvistoa, paahdeympäristöjen perhos-, myrkkypistiäis-, lude-, kirva- ja kärpäslajistoa sekä käsitellään mm. lentokenttien ja tienvarsien perhos- ja muuta hyönteislajistoa. Myynti Edita Publishing Oy, hinta 20 euroa.

Outi Hiltula, Terhi Lensu, Janne S. Kotiaho, Veli Saari ja Jussi Päivinen 2005:

Voimajohtoaukeiden raivauksen merkitys soiden päiväperhosille ja kasvillisuudelle

– Suomen ympäristö 795:1-39.

Verkossa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=162998&lan=fi>

Tutkimuksessa selvitettiin voimajohtoaukeiden alle jäävien soiden merkitystä erityisesti soiden päiväperhosille ja kasvillisuudelle. Voimajohtoaukeiden lajistoa verrattiin johtoaukeiden ulkopuolella sijaitsevien vertailualueiden ja luonnontilaisten soiden lajistoon. Tulosten mukaan johtoaukeiden päiväperhosten laji- ja yksilömäärät olivat samaa suuruusluokkaa kuin luonnontilaisilla soilla ja johtoaukeiden riittävän usein toistuva raivaaminen edesauttaa lajiston säilymistä. Vastaava selvitys julkaistiin vuonna 2003 voimajohtoaukeiden merkityksestä niittyjen kasveille ja perhosille (Suomen ympäristö nro 638).

Mikael Hildén, Ari-Pekka Auvinen ja Eeva Primmer (toim.) 2005:

Suomen biodiversiteettiohjelman arviointi

– Suomen ympäristö 770:1-251.

Verkossa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=156781&lan=fi>

Laajan asiantuntijaryhmän raportissa arvioidaan Suomen biologista monimuotoisuutta koskevan kansallisen toimintaohjelman (1997-2005) tavoitteiden toteutumista ja toimenpiteiden vaikutuksia. Suomen biodiversiteetin tämänhetkistä tilaa kuvataan mm. eri elinympäristötyyppien käyttöä, suojelua ja lajiston uhanalaisuutta tarkastelemalla. Lisäksi raportissa pohditaan Suomen biodiversiteetin kehitysnäkymiä ja monimuotoisuuden turvaamisen haasteita. Raportti on pohjana parhaillaan valmisteltavalle uudelle kansalliselle toimintaohjelmalle vuosille 2006-2010.

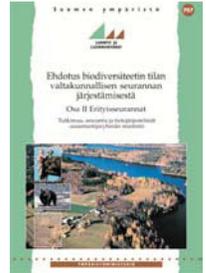

Ehdotus biodiversiteetin tilan valtakunnallisen seurannan järjestämisestä - Osa II Erityisseurannat (Tutkimus, seuranta ja tietojärjestelmät -asiantuntijaryhmän mietintö)

– Suomen ympäristö 787:1-106.

Verkossa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=156124&lan=fi>

Biodiversiteetin erityisseurantojen kohteena ovat kansallisesti tai kansainvälisesti uhanalaiset tai muuten arvokkaat lajit ja luontotyypit, joiden seurantavelvoite perustuu erilaisiin säädöksiin ja sopimuksiin. Seurantojen tuottamaa tietoa tarvitaan erityisesti suojelu- ja hoitotoimenpiteiden tehokkuuden arvioinnissa. Mietinnössä esitellään mm. lajien seurannan nykytilaa, toimijoita ja seurannan valmiuksia eri eliöryhmien osalta, pohditaan seurantojen priorisointia ja annetaan ehdotuksia erityisseurantojen, tiedonhallinnan ja yhteistyön kehittämiseksi.

Paula Aspelund 2006:

Suomen uhanalaisia lajeja

– suolapunka (*Samolus valerandi* L.)

– Suomen ympäristö 803:1-55.

Verkossa: <http://www.ymparisto.fi/default.asp?contentid=166331&lan=fi>

Esikkokasvien heimoon kuuluva, erittäin uhanalaiseksi luokiteltu suolapunka (*Samolus valerandi* L.) on pieni ja vaatimattoman näköinen matalakasvuisten merenrantaniittyjen laji. Suomessa kasvia tavataan Ahvenanmaalla sekä itäisen Suomenlahden rannoilla Porvoon ja Haminan välisellä rannikolla.

Kasvi on voimakkaasti taantunut merenrantaniittyjen umpeenkasvun myötä. Raportissa esitellään tämän melko huonosti tunnetun kasvin ekologiaa ja biologiaa, ja annetaan hoitosuosituksia jäljellä olevien kasvupaikkojen säästämiseksi.

